
„Słowo przyjęło ciało za pośrednictwem duszy”

ZAPOMNIANY ELEMENT TOMASZOWEJ NAUKI O WCIELENIU

Słowo stało się ciałem (J 1, 14)

Ho Logos sarx egeneto

Dwie koncepcje człowieka

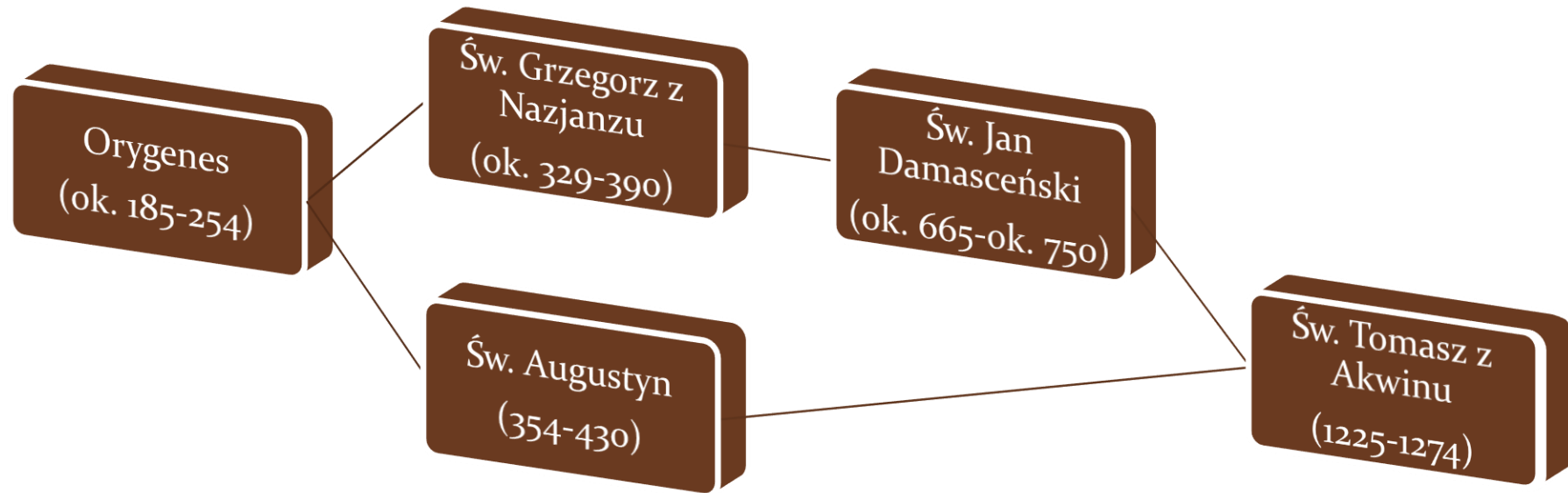
Jak oddać to, że człowiek jest istotą cielesną, która jednocześnie przez aktywność intelektualną wykracza ponad świat materialny?

KONCEPCJA PLATOŃSKA	KONCEPCJA ARYSTOTELESOWSKA
Człowiek jest duszą, która posługuje się ciałem.	Człowiek jest bytem materialnym, którego formą substancjalną jest dusza – zasada życia
ZALETA: Pozwala oddać transcendencję człowieka względem świata przyrody oraz niezniszczalność duszy ludzkiej.	ZALETA: Oddaje jedność osoby ludzkiej.
WADA: Stawia pod znakiem zapytania jedność osoby ludzkiej.	WADA: Stawia pod znakiem zapytania indywidualną nieśmiertelność osoby ludzkiej.

Znaczenie tematu:

1. Jak rozumienie tego, kim jest człowiek, wpływa na rozumienie Wcielenia?
2. Jak oddać w sposób systematyczny różnicę między Stwórcą a stworzeniem?

Historia tematu

Orygenes

• ————— •
DUSZA CHRYSYSTUSA ŁĄCZY SŁOWO Z CIAŁEM

Antropologia Orygenesesa

„Sam zaś Bóg pokoju niech uświęca was całych, aby nietknięty **duch** (*pneûma*) wasz, **dusza** (*psychē*) i **ciało** (*sôma*) bez zarzutu zachowały się na przyjście Pana naszego, Jezusa Chrystusa.”

1 Tes 5, 23

Antropologia Orygenesesa

1. Duch (*pneûma*)
2. Umysł (*noûs*), po upadku: dusza (*psychē*)
3. Ciało (*sôma*), po upadku: ciało ziemskie (*sarx*)

Orygenes o Wcieleniu

Dlatego też Zbawiciel i Pan nasz, chcąc zbawić człowieka, tak jak zechciał go zbawić, w taki sposób zechciał zbawić **ciało** (**sôma**), w jaki chciał zbawić również **duszę** (**psychē**), a także zechciał zbawić i to, co pozostaje w człowieku, a mianowicie **ducha** (**pneûma**). Nie byłby bowiem cały człowiek zbawiony, gdyby całego człowieka nie przyjął.

Rozmowa Orygenesesa z Heraklidesem, rozdz. 7

Orygenes

Mówiąc o Chrystusie, mam tu na myśli duszę rozumną (*logikē psychē*), która ze Słowem Bożym prowadziła ludzkie życie. Samo bowiem ciało (*sarx*) z natury swej jest niezdolne przyjąć Boga, gdyż Bóg nasz jest mądrością (...) Nic zaś, co składa się z czterech elementów, nie jest zdolne do przyjęcia wiedzy. Poznawalny (*gnōstos*) zaś jest nasz Bóg.

Komentarz do Psalmów, 131, 7

Orygenes

Substancja tej duszy pośredniczy więc między Bogiem a ciałem (*caro*), ponieważ bez pośrednika natura Boga nie mogła się z ciałem zmieszać; dzięki temu narodził się, jak powiedzieliśmy, Bóg – Człowiek. Owa pośrednia substancja miała bowiem taką naturę, że mogła przybrać ciało (*corpus*); z drugiej strony dusza ta, będąc substancją rozumną, z natury swojej mogła również przyjąć do siebie Boga, w którym, jak powiedzieliśmy wyżej, spoczęła całkowicie jako w Słowie, Mądrości i Prawdzie.

O zasadach, II 6.3

Orygenes

Dwa aspekty pośrednictwa duszy we Wcieleniu:

1. **Ontologiczny:** dusza jest stworzona na podobieństwo Boga i jednocześnie tworzy jedność z ciałem.
2. **Moralny:** jako środek między duchem i ciałem, dusza doskonali obraz Boży w sobie, gdy panuje nad ciałem jest kierowana przez ducha.

Orygenes

Prawdy wiary uzasadniane przez pośrednictwo duszy :

1. Jedność bytowa Chrystusa
2. Uświęcenie człowieczeństwa Chrystusa

Orygenes

Pośrednictwo duszy Chrystusa w kontekście hipotezy preegzystencji:

1. Wcielenie jest przyjęciem ciała ziemskiego (*sarx*) przez preegzystującą duszę Chrystusa zjednoczoną ze Słowem od samego początku jej istnienia.
2. W stanie preegzystencji dusza Chrystusa była Oblubieńcem Kościoła, pełniąc rolę pośrednika między Słowem a stworzeniami intelektualnymi.
3. W tym kontekście, zbawcza misja Chrystusa polega na przywróceniu jedności stworzeń intelektualnych ze Słowem.

Św. Grzegorz z Nazjanzu

CHRYSTUS PRZYJĄŁ LUDZKĄ DUSZĘ ROZUMNĄ

Antropologia św. Grzegorza z Nazjanzu

1. Człowiek łączy świat duchowy, który jest „pokrewny Bóstwu” (*oikeion theotētos*), ze światem materialnym, którego charakter jest „całkowicie obcy” (*xenon pantapasin*) Bożej naturze.
2. Poprzez duszę rozumną, noszącą w sobie obraz Boży, człowiek przynależy przede wszystkim do świata duchowego.
3. Ciało jest dla człowieka miejscem próby oraz kształtowania pokory.

Św. Grzegorz z Nazjanzu

Oto Bóg przybliżył się wraz z tym, co przyjął. Jeden z dwóch przeciwieństw: ciała i Ducha. Jedno przebóstwiał, drugie zostało przebóstwione. O nowe zmieszanie (*mixis*)! O przedziwne spojenie (*krâsis*)! Ten, który jest, staje się, Niestworzony zostaje stworzony, Nieogarniony daje się ogarnąć, za pośrednictwem duszy rozumnej (*psychē noera*), stojącej pomiędzy Bóstwem a gęstością ciała (*sarkos pachytēs*).

Mowa 38

Różnice w porównaniu z Orygenesem

1. Grzegorz odrzuca hipotezę preegzystencji dusz.
2. Najwyższym poziomem osoby ludzkiej nie jest duch (*pneûma*), lecz umysł (*noûs*)
3. Jedność Chrystusa jest wyrażana przez Grzegorza nie jako zjednoczenie natury intelektualnej z Bogiem, lecz przy jako „zmieszanie” (*mixis, krâsis*) Bóstwa i człowieczeństwa bez ich zlania się w trzecią naturę.

Apolinary z Laodycei:

ZWYKŁY CZŁOWIEK	CHRYSTUS
UMYSŁ (NOUS)	UMYSŁ (NOUS) SŁOWO BOŻE (LOGOS)
DUSZA (PSYCHE)	DUSZA (PSYCHE)
CIAŁO (SOMA)	CIAŁO (SOMA)

Polemika z apolinaryzmem

1. Poprzez duchową naturę umysł (*noûs*) jest bliższy i bardziej „dopasowany” (*oikeiotos*) do Boga niż ciało.
2. Niematerialność Bożej natury pozwala Bogu na „mieszanie się” (*mingymai*) zarówno z duchową jak i materialną naturą.
3. Umysł (*noûs*), choć pełni funkcję kierowania duszą, to sam jest podległy Bogu. Nie ma więc ryzyka niezgodności między ludzką a Boską wolą Chrystusa.
4. **Ciało bez ludzkiego umysłu nie jest ciałem ludzkim.** Jeśli zatem Słowo nie przyjęło ludzkiego umysłu, to człowiek nie został zbawiony.

Św. Augustyn

JEDNOŚĆ DUSZY I CIAŁA OBRAZEM JEDNOŚCI CHRYSZTUSA

Św. Augustyn

1. W liście do Woluzjana Augustyn stara się ukazać adresatowi racjonalność i wiarygodność chrześcijańskiej nauki o Wcieleniu.
2. Analogia między Wcieleniem (jedność Boga i człowieka) oraz strukturą człowieka (jedność duszy i ciała).
3. Jedność natur Augustyn oddaje za pomocą kategorii zmieszania (*mixtura*), zastrzegając, że nie należy rozumieć jej w sposób materialny.

Św. Augustyn

Łatwiej jednak jest uwierzyć w pomieszanie dwóch niematerialnych elementów niż jednego materialnego, a drugiego niematerialnego. Jeżeli bowiem dusza nie myli się co do swojej natury, świadoma, że jest niematerialna, to o wiele bardziej niematerialne jest Słowo Boże, a przez to bardziej wiarygodne powinno być zmieszanie Słowa i duszy niż zmieszanie duszy i ciała.

List 137, 11

Św. Jan Damasceński

SYNTEZA PATRYSTYCZNA

Św. Jan Damasceński

Zjednoczyło się zaś Słowo Boga z człowieczeństwem poprzez umysł (*noûs*), gdyż on zajmuje miejsce pośrednie między czystością Bóstwa a gęstością (*pachytēs*) ciała. Bo **umysł sprawuje hegemonię w duszy i ciele jako najczystsza część duszy, a sam podlega hegemonii Bożej.**

Wykład wiary prawdziwej, III 6

Św. Jan Damasceński

Umysł ten – **jak również oczywiście ciało (*sarx*)** – stał się siedzibą (*chōrion*) dla zjednoczonego z nim hipostatycznie Bóstwa, a nie współmieszkańcem (*synoikos*), jak to sugeruje niegodziwa opinia heretyków.

Wykład wiary prawdziwej, III 6

Św. Jan Damasceński

A zatem by odnowić swój obraz (*to kat' eikōna*), Bóg-Słowo staje się człowiekiem. Lecz czymże był ten obraz, jeśli nie umysłem (*noûs*)? Czy więc pozostawił lepsze, a przyjął gorsze?

Bo umysł stanowi ogniwo między Bogiem a ciałem: w ciele mieszka, a obrazem jest Boga. Umysł więc łączy się z umysłem (*Noûs tō nōi mingytai*) i znajduje się pośrodku między czystością Bóstwa a gęstością (*pachytēs*) ciała.

Jeśliby zatem przyjął Pan duszę pozbawioną umysłu, przyjąłby duszę nierozumnego zwierzęcia.

Wykład wiary prawdziwej, III 18

Św. Tomasz z Akwinu

SYNTEZA SCHOLASTYCZNA

Transcendencja Boża a niematerialność

1. Substancje duchowe (aniołowie) są całkowicie niematerialne.
2. Od Boga różni je to, że znajdują się w możliwości do swojego aktu istnienia (*esse*).
3. Bóg jako czysty akt sam jest swoim aktem istnienia.

Główna teza antropologii św. Tomasza

Dusza intelektualna łączy się z ciałem (*corpus*) jako forma substancjalna.

Summa teologii, I 76.4

Relacja duszy do ciała

(...) w tym, o czym mówi się, że dusza jest jego aktem, zawiera się także sama dusza. W ten sam sposób mówi się, że ciepło jest aktem tego, co ciepłe, a światło jest aktem tego, co świecące. Nie jest bowiem tak, że świecące istnieje odrębnie bez światła, lecz jest świecące właśnie dzięki światłu. Podobnie mówi się, że dusza jest aktem ciała, gdyż to przez duszę i jest ciałem, i jest organiczne, i posiada w możliwości życie.

Summa teologii, I 76.4 ad 1

Różne znaczenia słowa „ciało”

Ciało₁ – substancja przestrzenna

Ciało₂ – substancja przestrzenna ujęta bez jakichkolwiek wyższych doskonałości

Ciało₁ = materia pierwsza + dusza

Człowiek = ciało₂ + dusza

Działania duszy ludzkiej

1. Poznanie umysłowe bowiem dokonuje się bez organu cielesnego. Trzeba więc by ta zasada, przez którą człowiek poznaje umysłowo – a którą jest dusza obdarzona intelektem (*anima intellectiva*) nie była całkowicie objęta materią i aby nie była w niej zanurzona, jak inne formy materialne.
2. Ponieważ jednak samo poznanie umysłowe duszy ludzkiej potrzebuje władz, które działają przez organy cielesne, mianowicie wyobraźni i zmysłów, okazuje się samo przez się, że dusza w sposób naturalny łączy się z ciałem, by gatunek ludzki uczynić zupełnym.

Summa przeciw poganom, II 68

Dusza ludzka jako forma samoistna

1. Niezależna od ciała w istnieniu.
2. Nie posiada w sobie pełni doskonałości gatunku ludzkiego.

Św. Tomasz z Akwinu

Natura zaś duchowa nie przechodzi w naturę cielesną, lecz może się z nią jakoś zjednoczyć przez oddziaływanie swojej mocy, tak jak dusza z ciałem.

I chociaż naturę ludzką współtworzy dusza i ciało, dusza zaś nie jest natury cielesnej, lecz duchowej, **wszakże stworzenie duchowe jest dużo bardziej odległe od Boskiej niezłożoności, aniżeli stworzenie cielesne od niezłożoności natury duchowej.**

Jak więc natura duchowa łączy się z cielesną przez oddziaływanie swojej mocy, tak i Bóg może zjednoczyć się zarówno z naturą duchową, jak cielesną: i tym sposobem Bóg zjednoczył się z naturą ludzką.

Jak uzasadniać wiarę (De rationibus fidei), rozdz. 6

Miejsce tematu w strukturze traktatu chrystologicznego

Sposób zjednoczenia natur w Chrystusie (qq. 2-15):

- Unia hipostatyczna (q. 2)
- Zjednoczenie natur z punktu widzenia osoby Słowa (q. 3)
- Zjednoczenie natur z punktu widzenia przyjętej natury (qq. 4-15)
 - Istotne cechy ludzkiej natury:
 - Człowieczeństwo Chrystusa (q. 4)
 - Części konstytutywne człowieczeństwa Chrystusa (q. 5)
 - **Porządek części konstytutywnych człowieczeństwa Chrystusa (q. 6)**
 - Doskonałości i braki przyjętej natury (qq. 7-15)

Porządek czasowy i porządek natury

1. Porządek czasowy: zwykłe następstwo w czasie
2. Porządek natury: ułożenie składników według bliskości do zasad danej natury

Porządek czasowy i porządek natury

1. Pośrednictwo duszy Chrystusa we Wcieleniu występuje **tylko w porządku natury**.
2. To, co jest późniejsze w porządku natury jest przyjmowane za pośrednictwem tego, co wcześniejsze w tym porządku.

Artykuły poświęcone porządkowi natury w przyjęciu człowieczeństwa przez Słowo

- Q. 6, a. 1: „Czy Syn Boży przyjął ciało za pośrednictwem duszy?”
- Q. 6, a. 2: „Czy Syn Boży przyjął duszę za pośrednictwem ducha lub umysłu?”
- Q. 6, a. 5: „Czy cała natura ludzka została przyjęta za pośrednictwem części?”

Dusza pośredniczy w przyjęciu ciała

Dwa aspekty porządku natury:

1. Według stopnia godności
2. Według porządku przyczynowości

Dusza pośredniczy w przyjęciu ciała

1. Według stopnia godności dusza znajduje się pomiędzy Bogiem a ciałem.
2. Według porządku przyczynowości dusza sprawia, że przyjęte ciało jest ciałem ludzkim.

Dusza pośredniczy w przyjęciu ciała

Lecz także ze względu na porządek przyczynowości dusza jest w pewien sposób przyczyną zjednoczenia ciała z Synem Bożym (*causa carnis uniendae Filio Dei*). Jest ono bowiem zdatne do bycia przyjętym wyłącznie na podstawie przyporządkowania do duszy rozumnej, dzięki której posiada to, że jest ciałem ludzkim. Powiedziane bowiem zostało wyżej, że natura ludzka jest ponad wszystkie inne zdatna do bycia przyjętą.

Summa teologii, III 6.1

Duch pośredniczy w przyjęciu duszy

1. Ze względu na sensowność (*congruitas*) przyjęcia:

Dusza jest zdatna do bycia sensownie przyjętą wyłącznie przez to, że jest otwarta na Boga (*capax Dei*), istniejąc na Jego podobieństwo. To zaś jest ze względu na umysł (*mens*), który jest zwany duchem (*spiritus*), na podstawie listu do Efezjan: „Odnówcie się duchem waszego umysłu” (Ef 4, 23).

Summa teologii, III 6.2

Duch pośredniczy w przyjęciu duszy

2. Ze względu na porządek godności:

Podobnie także intelekt jest między pozostałymi częściami duszy jest wyższy i godniejszy, i bardziej podobny Bogu. Stąd, jak powiada Damasceńczyk w III księdze: „zjednoczone jest z ciałem za pośrednictwem intelektu Słowo Boże. Intelekt jest bowiem tym, co najczystsze w duszy. Lecz i Bóg jest intelektem”.

Summa teologii, III 6.2

Cała natura ludzka pośredniczy w przyjęciu części

1. Powstanie jakiegoś skutku poprzedza materia, z której powstanie skutek, oraz twórca.
2. Z punktu widzenia materii pierwsze jest to, co powstaje na początku jej przemiany.
3. Z punktu widzenia twórcy pierwsze w sensie ścisłym jest to, co on zamierza.

Cała natura ludzka pośredniczy w przyjęciu części

4. W przypadku Wcielenia ważniejsza jest perspektywa twórcy.
5. Z punktu widzenia twórcy ukończone poprzedza nieukończone, a zatem całość poprzedza części.
6. W przyjęciu ludzkiej natury przez Słowo przyjęcie całości natury ludzkiej poprzedza więc przyjęcie jej części.

Cała natura ludzka pośredniczy w przyjęciu części

Dlatego należy powiedzieć, że Słowo Boże przyjęło części natury ludzkiej za pośrednictwem całości. Tak jak bowiem przyjęło ciało (*corpus*) ze względu na przyporządkowanie, jakie ma ono do duszy rozumnej, tak przyjęło ciało i duszę ze względu na przyporządkowanie, które mają do natury ludzkiej.

Summa teologii, III 6.5

Podsumowanie

Epoka patrystyczna:

1. Podwójny aspekt pośrednictwa duszy Chrystusa:
 - a. Ontologiczny: dusza rozumna znajduje się pomiędzy materialnym i bezrozumnym ciałem a niematerialnym i intelektualnym Bóstwem.
 - b. Moralny: dusza rozumna kieruje ciałem w posłuszeństwie Bóstwu.

Podsumowanie

Epoka patrystyczna:

2. Ewolucja myśli patrystycznej:

- a. Orygenes: pośrednictwo duszy jest **fundamentem** jedności Chrystusa
- b. Św. Grzegorz z Nazjanzu: obrona racjonalności i wiarygodności Wcielenia oraz integralności człowieczeństwa Chrystusa
- c. Św. Augustyn: obrona racjonalności i wiarygodności Wcielenia
- d. Św. Jan Damasceński: obrona integralności człowieczeństwa Chrystusa

Podsumowanie

Św. Tomasz z Akwinu:

1. Wyrażenie transcendencji Bożej przez koncepcję prostoty Bożej opartej na tożsamości Bożej istoty i aktu istnienia.
2. Zmodyfikowana hylemorficzna koncepcja natury ludzkiej.

Podsumowanie

Cechy charakterystyczne interpretacji św. Tomasza:

1. **Podkreślenie znaczenia Wcielenia jako dzieła Bożej Mądrości.** Tym, co kluczowe w pośrednictwie duszy rozumnej we Wcieleniu jest uporządkowanie Bożego działania, a nie przekraczanie opozycji między tym, co cielesne i duchowe.
2. **Dowartościowanie ludzkiej natury.** Dusza rozumna pośredniczy w przyjęciu ciała, o ile sprawia, że jest ono ciałem **ludzkim**. Tym, co ożywia rozważania św. Tomasza jest Boża decyzja o uzdrowieniu natury ludzkiej.